

ПРАВА ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: wtp1982@gmail.com

***Метою** наукової статті є дослідження сутності прав людини та аналіз правових механізмів їх забезпечення під час кримінального провадження, з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів у сфері прав людини. **Методи дослідження:** для досягнення визначеної мети було використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: методи формальної логіки, порівняльно-правовий, системно-структурний, історичний, формально-юридичний метод та ін. **Результати:** проведено аналіз змісту поняття «права людини», визначено основні наукові підходи щодо розуміння цього поняття, виокремлено правову природу прав людини, проблеми, які відбиваються на питаннях прав та свобод людини у зв'язку з військовою агресією проти України, особливості реалізації прав людини під час кримінального провадження. Виокремлено наукові та доктринальні підходи до розуміння природи прав людини в кримінальному провадженні, акцентовано увагу на ліберальному та соціально-правовому підходах до прав людини у кримінальному провадженні, встановлено, що такі конституційні права людини, як право на повагу гідності, право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, а також право володіти, користуватися і розпоряджатися власністю, є фундаментальними елементами правової системи, що відіграють особливо важливу роль у кримінальному провадженні, а тому їх забезпечення спрямоване на підтримання балансу між ефективним кримінальним правосуддям та захистом прав особи. Доведена необхідність більш глибокого розуміння взаємозв'язків між правами людини, їхньою реалізацією та забезпеченням захисту в кримінальному провадженні, а також необхідність формування наукових підходів щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства у відповідності до міжнародних стандартів прав людини. Акцентовано увагу на важливості забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні, а також необхідності вдосконалення правового регулювання для запобігання свавільним обмеженням прав учасників кримінального провадження.*

***Ключові слова:** права людини; охорона та захист прав людини; забезпечення прав; кримінальне провадження; учасники кримінального провадження; органи досудового розслідування.*

Постановка проблеми та її актуальність. Основою побудови сучасної України та правовладного суспільства є пріоритет прав та свобод людини, де права будь-якої людини поважаються, охороняються та гарантуються, дають можливість гідному існуванню людини, сприяють взаєморозумінню та належним стосункам як з

іншими носіями прав, так й з державою в особі її представників, забезпечують особу від держави, визначають межі втручання держави у суспільні відносини, виступають засобом захисту від невинуватого втручання. Фактично можна сказати, що права людини вплетені в суспільні відносини, є нормативною формою взаємодії

людей, упорядкування їхніх зв'язків, координації їхніх вчинків і діяльності, запобігання суперечностям та конфліктним ситуаціям. За своєю сутністю вони нормативно формулюють ті умови і способи життєдіяльності людей, які об'єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування індивіда, суспільства та держави.

Переломні етапи розвитку держави, як це спостерігається сьогодні, відбиваються на питаннях прав та свобод людини і є особливо актуальними. Військова агресія Російської Федерації проти України демонструє систематичне нехтування та зневажливе ставлення до фундаментальних прав і свобод людини з боку останньої. Війна наочно ілюструє, що права людини можуть використовувати як засіб боротьби за справедливість, так і об'єкт маніпуляцій для реалізації агресивної ідеології.

Україна, перебуваючи у стані війни, також знає випробувань на міцність демократичних засад і дотримання прав людини, які стають дедалі вразливішими. Проте в таких складних умовах, коли виникає спокуса відмовитися від зобов'язання забезпечувати права людини задля досягнення інших цілей, зокрема національної безпеки, держава має підтвердити свою прихильність до захисту і гарантування прав людини. Забезпечення основоположних прав і свобод навіть у кризових ситуаціях є важливим показником демократичності та правовладності держави. Цей виклик актуалізує дослідження питань щодо сутності прав людини, механізмів їх гарантування та підвищення ефективності правового захисту в періоди кризових випробувань.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми.

В Україні ці питання вивчали К.А. Бабенко, О.В. Гальцова, Н.А. Загребельна, І.В. Костенко, М.Д. Лазарева, В.П. Линник, В.М. Маркелова, А.Х. Степанюк, Д.П. Філіпський, В.В. Цололо та ін. Разом з тим дослідження національного законодавства України, літературних джерел дозволяє стверджувати, що сучасний етап вирішення вищезазначених проблем вимагає якісно нових підходів щодо їх розуміння.

Мета статті полягає в дослідженні сутності прав людини та аналізі правових механізмів їх забезпечення під час кримінального провадження,

з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Наукове осмислення сутності прав людини є ключовим для забезпечення верховенства права, справедливості та безпеки в державі. В.М. Маркелова, досліджуючи це питання, слушно зауважила, що права і свободи людини за своєю суттю нормативно передбачають саме такі умови і способи життєдіяльності індивіда, які вважаються об'єктивно необхідними для забезпечення його нормального функціонування та можливості користування найважливішими благами. Права людини постають фундаментом взаємовідносин особистості та держави, визначають межі державної влади та цілі державної політики [1, с. 13, 14].

На сьогодні постає слушне питання щодо єдиного розуміння та визначення поняття прав людини. Прикладом, у 1946 р. на Нюрнберзькому процесі захисники нацистських злочинців намагались виправдати підсудних зазначаючи, що вони діяли відповідно до законів своєї держави. Захисники аргументували, що для підсудних право полягало у виконанні національного законодавства. Отже, жодного з цих законів вони не порушували і не можуть бути звинувачені. А. Герінг у своїх заявах вимагав надати документи, у яких визначено поняття прав людини. У свою чергу, обвинувачення відстоювало позицію, що закони нацистської Німеччини самі собою були злочинними. Обвинувачення в Нюрнберзі стало на позицію природних, невідчужуваних прав людини, які існують незалежно від національного законодавства. Слід зазначити, що нацистів судили за вчинення злочинів, пов'язаних з дискримінацією народів за національною чи расовою ознакою. Проте без визнання природних прав людини як невідчужуваних і універсальних засудити жорстокі дії нацистського режиму було б неможливо [2, с. 25, 26].

Таким чином, історичні процеси переконують щодо важливості розуміння прав людини. Разом з тим на сьогодні поняття прав людини так і не отримало чіткого визначення в жодному національному та міжнародному правовому акті, хоча їх сутність розкривається через численні нормативно-правові акти, що визначають зміст, приро-

ду та захист таких прав. Проведений нами аналіз національного законодавства, ураховуючи Конституцію України, дозволяє дійти висновку, що воно не містить формального визначення поняття прав людини, проте перелік прав і свобод, визначених у розділі II Конституції, дає уявлення про основні елементи, які розкривають це поняття.

У вступі та статтях Загальної декларації прав людини міститься опис сутності прав людини як природних, невідчужуваних прав з моменту народження кожної людини, незалежно від національної, етнічної, релігійної чи іншої належності. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права також відсутнє визначення цього поняття. Пакт деталізує конкретні права, визначаючи їх як універсальні і невід'ємні, що притаманні кожній людині та мають бути захищені незалежно від державних кордонів. Європейська конвенція з прав людини теж не містить безпосереднього визначення прав людини, але завдяки низці конкретних прав і свобод установлює основи для розуміння того, що таке права людини, та закладає засади їх охорони і захисту.

Таким чином, як національне законодавство, так і міжнародні нормативно-правові акти, хоча й не містять безпосереднього визначення прав людини, завдяки конкретизації переліку прав та закріплення механізмів їх захисту створюють основу для розуміння сутності цього поняття. Значені в них права людини визначають межі втручання держави в особисте та громадське життя, формують межі для реалізації особистих свобод та забезпечують дотримання верховенства права. Це, у свою чергу, зобов'язує державу створювати умови для реалізації прав і свобод, захищати їх від порушень, а також запроваджувати ефективні механізми правового захисту.

Вітчизняні науковці також не мають єдиного підходу у визначенні поняття прав людини. В.П. Линник та І.В. Костенко у цьому питанні акцентують увагу на динамічному характері розвитку прав людини в сучасному суспільстві, а також зазначають, що права людини не є звичайними юридичними нормами, а утворюють складну, багатогранну концепцію, що протягом історії набуває різних вимірів [3, с. 199].

Чимало науковців визначають права людини як певні можливості, тобто акцентують увагу на їх природний характер, невичерпаність або їх потенціал, який може бути використаний відповідно до власних інтересів людини. Так, О.В. Гальцова й А.Х. Степанюк вважають, що права людини являють собою певні можливості користування благами, притаманними кожній людині, які вона отримує від народження, і є невідчужуваними, невід'ємними, невичерпними [4, с. 65]. М.Д. Лазарева права людини і громадянина визначає як можливості суб'єкта відносин, які існують і функціонують відповідно до стану розвитку громадянського суспільства і держави, як спроможність людини діяти відповідно до власних інтересів та телеологічних настанов [5, с. 52].

З точки зору юридичного аспекту, В.Л. Федоренко права людини визнає як гарантовану Конституцією міру можливої поведінки або діяльності, що відображає правовий аспект забезпечення та захисту прав людини [6, с. 17]. О.В. Прієшкіна також наголошує на законодавчому забезпеченні прав людини, що дозволяє особі обирати власний спосіб поведінки, користуватися свободами та благами в особистих і суспільних інтересах [7, с. 37]. Цей підхід зосереджений на інституційній забезпеченості прав, їх формальному закріпленні в законах і гарантуванні з боку держави.

Окремо варто звернути увагу на дефініцію прав людини як засобу протидії всевладдю. На думку В.В. Цололо та Д.П. Філіпського, права людини є ефективним інструментом обмеження всевладдя держави, що підкреслює їх роль як механізму забезпечення балансу між владою та свободою [8, с. 86]. Цей підхід має особливе значення в умовах, за яких держава може стати загрозою для прав і свобод особи.

Дослідження різноманітних підходів науковців щодо визначення прав людини свідчить про надзвичайну складність, багатогранність та динамічність цього поняття. Водночас відсутність єдиного підходу обумовлюється тим, що права людини є як юридичним, так і соціально-філософським феноменом, який охоплює різноманітні аспекти людської життєдіяльності. З одного боку, права людини можна тлумачити як

природні можливості особи, а з іншого – як правові гарантії, закріплені в Конституції та інших нормативних актах. Багатогранність підходів до розуміння прав людини зумовлена тим, що вони одночасно є і юридично закріпленими, і такими, що походять від самої природи людини, а також виконують функцію забезпечення захисту від зловживань владою.

З юридичного погляду фундаментальними правами людини, які охороняються державою, є саме конституційні права, оскільки вони відображають найвищі цінності та пріоритети суспільства, закріплюють найважливіші, принципові зв'язки та відносини між суспільством і людиною, державою і громадянином та характеризуються найвищим рівнем юридичного закріплення, стабільністю нормативної регламентації, створюють правові гарантії для захисту основних інтересів особи. В.Є. Білявська та В.М. Колонська вважають, що конституційне закріплення прав людини є необхідним процесом, який має відбуватися разом з формуванням ідеї правової держави і демократії. Будь-яке становлення справедливого суспільного ладу, будь-яка генеза справедливої державної влади органічно пов'язана з інституціоналізацією та нормативним закріпленням прав людини [9, с. 50].

Загалом положення Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також КПК та інших законів України є основою дотримання і забезпечення конституційних прав і свобод людини, у тому числі під час кримінального провадження. Як зазначає В.Л. Федоренко, права та свободи людини в різних правових системах можуть ґрунтуватися на різних концепціях: для деяких народів це принцип *habeas corpus* і потужна правозахисна практика судів, для інших – декларації прав, закріплені в конституціях і правозастосовній практиці [6, с. 4].

В Україні Конституція є основним нормативним актом, що закріплює права та свободи людини і громадянина, а також гарантії їх забезпечення та захисту. Кожен, хто перебуває під юрисдикцією України, є особистістю, чії права беруться під охорону та захист держави. При цьому права не можуть бути протиставлені державі, яка повинна брати на себе функцію не ли-

ше їх захисту й забезпечення, а й законодавчого формулювання. Права та свободи людини являють собою базові норми та засади, що мають найвищу юридичну силу і є обов'язковими для держави, усіх її органів, посадових осіб і громадян.

І. Гловюк справедливо зазначила, що в кримінальному провадженні, ураховуючи його публічний характер та можливість застосування істотних інтрузивних заходів, значення норм Конституції України переоцінити складно. Більш того ряд положень Конституції мають безпосередній кримінально-процесуальний характер і реалізуються виключно або переважно в рамках кримінального провадження. Серед таких положень можна назвати: норми, які регламентують позитивні зобов'язання держави щодо охорони та захисту прав людини, що можуть бути обмежені в кримінальному провадженні: права на свободу та особисту недоторканність, на повагу до гідності, на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на недоторканність особистого і сімейного життя (ст.ст. 28–32 Конституції); норми, які гарантують доступ до ефективних засобів захисту, зокрема до суду, а також забезпечують справедливість провадження (ст.ст. 55, 59, 61, 62, 63, 124, 129 Конституції); норми, що визначають функції прокуратури (ст. 131¹) та роль адвокатури (ст. 131² Конституції). Таким чином, Конституція України є концептуальною основою кримінального процесуального права, визначаючи стратегію його розвитку та застосування [10].

Конституційні права та свободи також відображаються в нормах КПК України, які конкретизують порядок їх реалізації та визначають правові механізми, що забезпечують гарантії законності обмеження цих прав у кримінальному провадженні. Згідно зі ст. 2 КПК України важливим завданням кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників. Для досягнення цього завдання держава в особі суду, прокуратури та органів досудового розслідування зобов'язана використовувати всі дієві ресурси.

Значну роль у забезпеченні конституційних прав і свобод також відіграють укази Президента

України, зокрема, «Про комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» від 11.05.2023 р. № 273/2023, «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24.03.2021 р. № 119/2021 р. Ці документи визначають першочергові завдання держави щодо утвердження прав людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, а також сприяння розв'язанню системних проблем у сфері забезпечення прав людини.

Таким чином конституційні права людини є основоположним елементом, який формує зміст кримінальних процесуальних норм і технологій, що, у свою чергу, забезпечує ефективність кримінального правосуддя, сприяє захисту прав особи та зміцнює довіру громадян до судової системи. Повага сторони обвинувачення до інших учасників провадження викликає в останніх повагу до держави, тому дотримання прав і свобод кожного учасника провадження є своєрідним критерієм оцінювання ефективності діяльності сторони обвинувачення та суду.

Питання дотримання прав людини з боку владних суб'єктів є особливо актуальним на стадіях досудового розслідування та судового розгляду. Саме на цих стадіях сторона обвинувачення, суд реалізують своє право на застосування примусу, що водночас вимагає забезпечення всебічних гарантій дотримання прав і свобод кожного учасника провадження. На думку Р.Е. Степаняна, кожна людина, її права і свободи в державі є основною цінністю, навіть людина, підозрювана в учиненні кримінального правопорушення або визнана винною в тяжкому чи особливо тяжкому злочині. У діяльності органів публічної влади не може застосовуватися принцип «мета виправдовує засоби». Отже, кримінальне провадження мусить мати змагальний, а не каральний характер. Це передбачає необхідність дотримання процесуальних норм у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності, а також вимогу, щоб обвинувачення ґрунтувалося на належних і допустимих доказах. Особі під час відбування покарання мають бути забезпечені належні умови перебування, що відповідає гуманному до неї ставленню і сучасним стандартам. Не допускаються фаль-

сифікація доказів, спроби змусити особу будь-якими засобами зізнатися в учиненні інкримінованого злочину, а також застосування нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження [11, с. 46].

Зазначимо, що у кримінальному провадженні існують наукові та доктринальні підходи до розуміння природи прав людини. Одним з основних підходів вважається ліберальний підхід, що полягає в необхідності мінімізувати державне втручання в особисте життя особи і забезпеченні максимальних гарантій прав людини. Соціально-правовий підхід виявляється у важливості забезпечення захисту як особистих прав, так і прав суспільства завдяки здійсненню ефективної роботи правоохоронних органів. На нашу думку, ефективне забезпечення прав людини в кримінальному провадженні потребує збалансованого підходу, який поєднує елементи як ліберального, так і соціально-правового підходів. Вважаємо, що держава повинна забезпечувати максимальний захист прав особи і мінімізувати втручання в її приватне життя, повинна гарантувати ефективну роботу правоохоронної системи, яка має захищати інтереси суспільства та забезпечувати правопорядок. Лише завдяки поєднанню зазначених вище підходів можна досягти балансу між інтересами особи та суспільства, що є основою ефективного кримінального провадження та забезпечення конституційних прав і свобод людини.

Доречно звернути увагу, що права людини під час кримінального провадження повинні не лише формально проголошуватися, а й забезпечуватися в слідчій та судовій практиці за допомогою створення та дотримання дієвих механізмів захисту і реальних умов для їх упровадження. На думку Ю.С. Разметаєвої, права людини – це не теоретичні чи ілюзорні поняття, вони повинні бути здійсненими та ефективними, мати практичний зміст і силу [12, с. 142]. Вважаємо, що права людини мають виражати реальні можливості його власника, допомагати людині задовольняти свої потреби і реалізовувати свій потенціал, встановлювати баланс між інтересами особи та суспільством, визначати, які дії держави є припустимими, а які порушують права людини.

Значимо, що основні конституційні права людини, як право на повагу гідності, право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, а також право володіти, користуватися і розпоряджатися власністю, є фундаментальними елементами правової системи, що відіграють особливо важливу роль у кримінальному провадженні. Забезпечення цих конституційних прав людини спрямоване на підтримання балансу між ефективним кримінальним правосуддям і захистом прав особи. Зазначені права мають свою специфіку, оскільки, з одного боку, вони встановлюють межі дій для органів досудового розслідування та суду, а з іншого – забезпечують можливість особи активно захищати власні інтереси.

Таким чином, конституційні права є інтегративним елементом правової системи, що забезпечує баланс між необхідністю ефективного кримінального правосуддя та дотриманням основоположних прав і свобод особи. У контексті кримінального процесуального законодавства забезпечення конституційних прав людини покликане обмежити вплив державного примусу, запобігти свавілля з боку правоохоронних органів та встановити чіткі норми використання примусових заходів.

Висновки. Права людини відображають складний та довготривалий процес становлення сучасних правових категорій. Цей процес є результатом як історичних трансформацій, так і постійної боротьби за гідність, свободу та соціальну справедливість. На сьогодні права та свободи людини зберігають свою базову функцію та активно адаптуються до новітніх викликів, зокрема у сфері кримінального провадження. Особливо важливою є потреба у забезпеченні чітких процесуальних гарантій, що регламентують використання заходів примусу та одночасно гарантують захист прав людини.

Вважаємо, що права людини слід розглядати як комплекс процесуальних гарантій, які діють на різних стадіях кримінального провадження – від досудового розслідування до судового розгляду та виконання вироку. Це дозволяє забезпечити системний підхід до захисту прав людини, що є важливим для функціонування правової держави. Таким чином, права людини явля-

ють собою гарантовані кримінальним процесуальним законодавством України юридичні можливості учасників кримінального провадження, що спрямовані на забезпечення їх гідності, недоторканності та правосуб'єктності в межах кримінального провадження. Це сприяє гармонізації відносин між особою і державою, формуючи основу демократичного суспільства та забезпечуючи надійну систему захисту людської гідності.

Література

1. Маркелова В.М. Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика: дис. ... д-ра філософії. Ірпінь, 2024. 285 с. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-44>
2. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2003. 479 с.
3. Линник В.П., Костенко І.В. Генезис прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 82: частина 1. С. 198-202. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.29>
4. Гальцова О.В., Степанюк А.Х. Принцип поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань: монографія. Харків: Право, 2020. 224 с.
5. Лазарева М.Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51-53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/11>
6. Федоренко В.Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування й захист в Україні: монографія. Київ: Вид-во Ліра, 2020. 138 с.
7. Прієшкіна О.В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 33-40.
8. Цололо В., Філіпський Д. Права людини як інструмент обмеження державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. № 69. С. 84-88. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.13>

9. Білявська В.Є., Колонська В.М. Права людини як об'єкт конституційного захисту. *V Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум*: Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 19-20 трав. 2022 р. Том 1. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 50-52.

10. Глов'юк І. Окремі питання застосування норм Конституції України у кримінальному провадженні. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/okremi-pitannia-zastosuvannia-norm-konstituciyi-ukrayini-u-kriminalnomu-provazhenni>

11. Степанян Р.Е. Імплементация доктрин Європейського суду з прав людини у кримінально-процесуальне законодавство України: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2023. 211 с.

12. Разметаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.

References

1. Markyelova V.M. Obmezhennya prava vlasnosti pid chas kryminalnoho provazhennya: teoriya ta suchasna praktyka: dys. ... d-ra filosofiyi. Irpin, 2024. 285 s. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-44>

2. Nehodchenko O.V. Zabezpechennya prav i svobod lyudyny orhanamy vnutrishnikh sprav: orhanizatsiyno-pravovi zasady: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv, 2003. 479 s.

3. Lynnyk V.P., Kostenko I.V. Henezys prav lyudyny. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO*. 2024. Vypusk 82: chastyna 1. S. 198-202. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.29>

4. Haltsova O.V., Stepanyuk A.Kh. Pryntsyp povahy do prav i svobod lyudyny u kryminalno-vykonavchomu zakonodavstvi, vykonanni i vid-

buvanni pokaran: monohrafiya. Kharkiv: Pravo, 2020. 224 s.

5. Lazaryeva M.D. Stan zabezpechennya prav lyudyny v Ukrayini na suchasnomu etapi. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. 2020. № 1. S. 51-53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/11>

6. Fedorenko V.L. Konstytutsiyni prava i svobody lyudyny ta yikh harantuvannya y zakhyst v Ukrayini: monohrafiya. Kyiv: Vyd-vo Lira, 2020. 138 s.

7. Priyeshkina O.V. Prava lyudyny v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Pravova derzhava*. 2017. № 26. S. 33-40.

8. Tsololo V., Filipyskiy D. Prava lyudyny yak instrument obmezhennya derzhavnoyi vlady. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO*. 2022. № 69. S. 84-88. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.13>

9. Bilyavska V.Ye., Kolonska V.M. Prava lyudyny yak obyekt konstytutsiynoho zakhystu. *V Mizhnarodnyy molodizhnyy naukovyy yurydychnyy forum*: Materialy forumu, m. Kyiv, Natsionalnyi aviatsiynyi universytet, 19-20 travnya 2022 r. Tom 1. Ternopil: Vektor, 2022. S. 50-52.

10. Hlovyuk I. Okremi pytannya zastosuvannya norm Konstytutsiyi Ukrayiny u kryminalnomu provazhenni. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/okremi-pitannia-zastosuvannia-norm-konstituciyi-ukrayini-u-kriminalnomu-provazhenni>

11. Stepanyan R.E. Implementatsiya doktryn Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny u kryminalno-protsesualne zakonodavstvo Ukrayiny: dys. ... d-ra filosofiyi. Odessa, 2023. 211 s.

12. Razmyetayeva Yu.S. Doktryna ta praktyka zakhystu prav lyudyny: navch. posib. Kyiv: FOP Holembovska O.O., 2018. 364 s.

**HUMAN RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS:
CONCEPTUAL BASE AND LEGAL REGULATION**

State Non-Commercial Company «State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: wtp1982@gmail.com

*The purpose of the article is to study the essence of human rights and to analyse the legal mechanisms for their enforcement in criminal proceedings, taking into account current challenges and international human rights standards. **Research methods:** to achieve this goal, the author used general scientific and special methods, in particular: methods of formal logic, comparative legal, systemic and structural, historical, formal legal methods, etc. **Results:** the article analyses the content of the concept of «human rights», identifies the main scientific approaches to understanding this concept, and highlights the legal nature of human rights, the problems affecting human rights and freedoms in connection with military aggression against Ukraine, and the specifics of human rights implementation in criminal proceedings. The author distinguishes scientific and doctrinal approaches to understanding the nature of human rights in criminal proceedings, focuses on the liberal and socio-legal approaches to human rights in criminal proceedings, and establishes that such constitutional human rights as the right to respect for dignity, the right to liberty and security of person, inviolability of the home, and the right to own, use and dispose of property are fundamental elements of the legal system which play a particularly important role in criminal proceedings, and therefore they should be. The author proves the need for a deeper understanding of the relationship between human rights, their realization and protection in criminal proceedings, as well as the need to develop scientific approaches to improving criminal procedure legislation in accordance with international human rights standards. The author emphasizes the importance of ensuring procedural guarantees in criminal proceedings, as well as the need to improve legal regulation to prevent arbitrary restrictions on the rights of participants to criminal proceedings.*

Key words: human rights; protection and defense of human rights; enforcement of rights; criminal proceedings; participants in criminal proceedings; pre-trial investigation institutions.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2024